

חמודי שי

על התורה והמועדים

הגגים ודעיונות מחודשים בדרך הדרוש והמוסר בפרשת השבוע | גליון ל"ב | תשעה באב תשפ"ז

מדוע רחב"ת סירב לפגוע בעצמו?

ט' באב
ביאור

נפלא על מיתת רבי חנינא בן תרדיון שאנו מזכירים בט' באב ויוה"כ

סיפור מיתת רבי חנינא בן תרדיון על קידוש ה' אנו אומרים פעמיים בשנה. בתשעה באב (בקינה ארזי הלבנון) וביום כיפור (בפיוט אלה אזכרה). ידועים דברי הר"ר בונים מפרשיסחה זי"ע שאמר: "אם היה בכוחי הייתי מבטל את כל התעניות חוץ מט' באב ויוה"כ, ולמה? כי איך אפשר לאכול בט' באב? וביוה"כ לא צריך לאכול!".

מובן מאליו למה מזכירים את סיפור מיתת רחב"ת בט' באב, שהמעשה העצוב הזה באמת קרה בתקופת הרומיים ימ"ש שהחריבו את בית המקדש וגזרו גזירות נגד התורה והרגו את חכמי ישראל, ורחב"ת ביניהם. הטעם הפשוט שמזכירים את מיתת רחב"ת עם שאר העשרה הרוגי מלכות ביוה"כ הוא שמיתת צדיקים מכפרת כמו הקרבנות, ובמקום סדרי עבודת יוה"כ שאין לנו בעוה"ר. אך יש גם פן של התעלות רוחנית במיתת רחב"ת (ושאר הרוגי מלכות) המתאים לדרגתו של יוה"כ וממנו אפשר גם לשאוב קצת חיזוק ועידוד לט' באב, כדיבואר.

גופא דעובדא במס' ע"ז (י"ח א') כך הוא, "מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח לו בחיקו". הביאוהו וכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה.

אמרה לו בתו אבא אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי, מי שמבקש עלבונה של ספר תורה הוא יבקש עלבוני! אמרו לו תלמידיו: רבי מה אתה רואה? אמר להן: גוילין נשרפין, ואותיות פורחות! {אמרו לו} אף

עניינים שנתבאר

ט' באב

דברי הר"ר בונים מפרשיסחה על המשותף ----- והשונה בין ט' באב ויוה"כ ----- ביאור עובדא דמיתת רבי חנינא בן תרדיון על ----- קידוש ה' ----- הטעם שלא נתרצה לפתוח פיו ויכנס בו האש ----- למה נתרצה לגוי שיוסיף אש וימות במהרה ----- חשש שע"י הסבל שמא ח"ו ימלך בדעתו על מסירות נפשו ----- ראייה מעובדא דחנניא מישאל ועזריה

אתה פתח פיך ותכנס {בך} האש. אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו.

אמר לו קלצטונירי (הגוי שהיה ממונה עליו) רבי! אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן {אמר לו קלצטונירי} השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנים הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים".

הטעם שבעצמו לא רצה לקרב מיתתו וע"י הגוי נתרצה

מה ראה רחב"ת שהיה מוכן לסבול על קידוש ה' וסירב לפגוע בעצמו ולקרב מיתתו בידי אכ"מ בכל זאת היה מוכן לקרב את מיתתו ע"י גוי ועוד לזכות את אותו גוי לעוה"ב אם יעשה כך?

ונלענ"ד שרבי חנינא בן תרדיון שאמר שראה "גוילין נשרפים ואותיות פורחות באוויר" דלא קאי אספר תורה לחוד אלא קאי אנפשיה, שגופו נשרפת ר"ל אבל נשמתו שהוא בבחינת אותיות התורה פורחת למעלה לאביה שבשמים והיה חפץ שיצא נשמתו בקדושה וטהרה כאותיות התורה לחיי עולמים.

חשש שמריבוי הייסורים יתהה על מסירת נפשו

אבל הוא חשש שע"י הייסורים הגדולים הקשים והמרים שנשרף חי לאט שמא ח"ו יהי' לו מחשבות זרות או להרהר אחרי הקב"ה ח"ו, או להתחרט על מסירת נפשו על לימוד התורה ברבים ח"ו והיה מאבד זכויותיו ר"ל ובזה היה פוגם נשמתו שלא יהיה בבחינת אותיות התורה, והיה מאבד עולמו בשעה אחת ל"ע. רחב"ת מצא את עצמו במצב ללא מוצא. לקחת את נפשו בידי אסור, אבל להמשיך לסבול ייסורים מרים וקשים ולהיות בטוח בעצמו שלא ייפגם מדריגתו בשום אופן אפילו בדקות שבדקות גם לא אפשר.

דרך השגחתו הנסתרת של השי"ת

הגוי היה
בבחינת
האיל
בסבך

ונ"ל שבשמים

ראו את מצוקתו והקב"ה פקח את עיני הקלצטונירי ופתח את ליבו לראות את קדושתו וגדלותו של רחב"ת (עיין תוס' שם ד"ה מה אתה רואה ותבין גודל ההשגה שהגוי זכה להשיג) ולעומת זה אפסיות הבלי עוה"ז והשתוקק לאמת ולחיי עוה"ב וזה דוגמת גילוי האיל לאברהם אבינו בכדי להוציא את העקידה לפועל, כך הקב"ה הזמין את הקלצטונירי והאיר את עיניו ופתח את ליבו כדי שרחב"ת יוכל להוציא את עקידתו על קידוש ה' לפועל בשלמות בכל הכוונות הטהורות. לכך כדי להינצל מלהרהר אחרי הקב"ה ומלתהות על הראשונות היה מוכן למהר מיתתו ע"י אחר, ואפילו במחיר להתחייב לזכות גוי בעוה"ב.

ראיה מחנניה מישאל ועזריה

כשאמרתי את הדברים לרבי ולידידי היקר הגאון ר' יוחנן בקהופר שליט"א בעמח"ס אבן שתיה, הוא הסכים שזה ודאי הפשט. והוסיף שרעיון זה בעצם מאמר רז"ל "אלמלא נגדוהו לחנניא מישאל ועזריה פלחו לצלמא" (כתובות ל"ג ב') שייסורים קשים הם ניסיון יותר קשה ממסירת נפש ברגע שאפילו חנניא מישאל ועזריה לא היו עומדים בניסיון זו ומזה רצה רחב"ת להינצל.

עומק העניין שתשעה באב נקרא "מועד"
– אפילו בזמן הזה

יְנִהֲפֹךְ הוּא: הגורל המשותף של פורים ותשעה באב

אחת ההלכות המפעימות והמרגשות ביותר של תשעה באב היא שאין אומרים בה תחנון (אורח חיים תקנט, ד). כמה מפתיע הדבר! הרי תשעה באב הוא היום העצוב, הכואב, והמר ביותר בלוח השנה היהודי - יום זיכרון לחורבן בית המקדש הראשון והשני, ולתחילתה של גלותנו הארוכה והמרה. כיצד זה שדווקא ביום אבל כה עמוק, כבד, מלא דמעות - אנו משמיטים התחנון?

התשובה טמונה ביעודו הנפלא של היום הזה. הנביא מכנה את תשעה באב בזמן החורבן "מועד" (איכה א, טו) - חג של ממש! חז"ל מגלים לנו את הסוד האלוקי: כבר נתנבא הנביא זכריה "...צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים..." (זכריה ח, יט). היות ויום זה עתיד להיהפך מיום צום ואבל כבד, ליום של שמחה

עצומה, מכוח זה, אפילו בתוך צערנו העמוק, אנו כבר נושאים בלבנו את כוח התקווה הבוערת לייעודנו הסופי. השמטת התחנון מבטאת את ביטחוננו השלם, את אמונתנו העזה, כי יבוא היום והיום הזה יתמלא כמועד אמיתי - כאשר הקדוש ברוך הוא ינחם את עמו ויבנה מחדש את ירושלים.

ההתהפכות העתידית הזו מזכירה לנו חג אחר, שכולו "יְנִהֲפֹךְ הוּא" - פורים! חג המזכיר את מהפך העצום, המופלא, מסף תהום השמדת כל בית ישראל, לישועה ניסית מופלאה, דרך השגחתו הנסתרת של הקב"ה. מה שנראה כקץ לעם ישראל - הפך לראשית גאולתם.

התלמוד ירושלמי מלמדנו כי לעתיד לבוא, ימי הפורים לא יחדלו לעולם מלהיות נחגגים, אפילו כאשר שאר החגים יתעמעמו עם בוא הגאולה השלמה (והובא להלכה ברמב"ם בסוף הלכות מגילה). וכמה מרגש הוא לראות שגם תשעה באב עתיד להישאר - מכוח שינוי עתידי שכבר נמצא בהסתר בטבע היום! תשעה באב עתיד "לפרוח" ליום של ששון ושמחה גדולה.

במובן העמוק והנשגב הזה, פורים ותשעה באב קשורים זה בזה בקשר נפלא של גורל. ועל זה רמזו חז"ל באומרם "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה" (תענית כט א). שניהם מגלמים את העיקרון האלוקי של "יְנִהֲפֹךְ הוּא". פורים חוגג את ההיפוך הפתאומי מהשמדה קרובה - לשמחת ישועה. תשעה באב, היום שבו עתיד משיח צדקנו להיוולד, יחגוג את ההיפוך המוחלט, הגדול מכולם: מכמעט אלפיים שנות גלות, חורבן ודמעות מרות - לגאולה המיוחלת בכל לב, לבניין בית המקדש השלישי ולנחמה הנצחית. נחגוג אז בשמחה גדולה, "כי בא מועד!" (תהלים קב, יד).

פורים ותשעה באב הם בבואה זה של זה. כל אחד מהם מגלם את העיקרון העמוק של "יְנִהֲפֹךְ הוּא". פורים חוגג את ההיפוך הפתאומי מהשמדה קרובה - לחגיגת ישועתנו, שמחה שאנו חוגגים כבר יותר מאלפיים שנה, ונמשיך לחגוג גם בעידן הגאולה. תשעה באב, לעומת זאת, מזכיר לנו כמעט אלפיים שנות אבל על חורבן בית המקדש, אך גם הוא עתיד בסופו של דבר להפוך למועד של שמחה נצחית כאשר הגלות הארוכה תתחלף ותהפך לגאולה השלמה, לבניין בית המקדש. שני הימים הללו חתומים בחותם "יְנִהֲפֹךְ הוּא" - פורים בלידתו, ותשעה באב ביעודו הנפלא.

אנו מצפים ומחכים בכליון עיניים, בלב בוער ובנשמה שואפת, ליום הגדול ההוא - הגילוי הגדול של "כי בא מועד" שתתגלה לעין כל הבחינה הנסתרת של "מועד" של תשעה באב בששון ושמחה גדולה לנצח נצחים, במהרה בימינו אכיה"ר